

VU Research Portal

Over toe- en afname van eenzaamheid onder ouderen

van Tilburg, T.G.

published in

Geron

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Tilburg, T. G. (2014). Over toe- en afname van eenzaamheid onder ouderen. *Geron*, 16(2), 46-49.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

De nieuwste bevindingen uit het LASA onderzoek

Over toe- en afname van eenzaamheid onder ouderen

THEO VAN TILBURG

Ouderen zijn eenzaam en alleen, is de gangbare opvatting. Door individualisering en andere ontwikkelingen in de samenleving neemt eenzaamheid toe. Tegelijk hebben we door een betere gezondheid en technische ontwikkelingen als ICT meer mogelijkheden om tot op hoge leeftijd contact te onderhouden. Toenemende eenzaamheid, waar of niet waar?

Ouderen zijn eenzaam

Een van de primaire stereotypen over oudere mensen is dat ze eenzaam zijn. Zo denkt 51% van de respondenten in een Nederlands onderzoek dat de meerderheid van de oudere mensen ernstig eenzaam is (Thomése & Bergsma, 2008). Het percentage oudere mensen in verschillende Westerse landen, waaronder Nederland, dat zich eenzaam voelt, schat Dykstra (2009) op ongeveer 25%, oplopend tot 40% onder de oudste ouderen. De kans op eenzaamheid neemt met het ouder worden toe, bijvoorbeeld doordat de gezondheid achteruit gaat en contacten onderhouden moeilijker wordt en doordat naasten overlijden. Het stereotype beeld dat ouderen eenzaam zijn, is dus niet perse onwaar. Het is echter niet zo dat ouderen in meerderheid eenzaam zijn.

Eenzaamheid neemt toe

Er wordt wel gezegd dat de kans op eenzaamheid onder ouderen in vergelijking met vroeger toeneemt omdat zij sociale en economische hulpbronnen verliezen. Een sociale bron is bijvoorbeeld de buurt, die door migratie minder mogelijkheden geeft met gelijken om te gaan. De neerwaartse druk op voorzieningen en inkomens, vooral sinds de economi-

sche crisis in 2008, geeft minder mogelijkheden om contacten te onderhouden. Ook noemt men de grotere nadruk op individuele vervulling in vriendenrelaties en liefdesrelaties; de laatste zijn voor ouderen niet altijd meer binnen bereik. Verder komen generaties (bijvoorbeeld volwassen kleinkinderen en hun grootouders) minder met elkaar in contact omdat levenssferen meer gescheiden zijn. Demografische en andere sociale ontwikkelingen maken dat de structuur van familie- en relatiernetwerken zijn veranderd, inmiddels ook onder ouderen (Van Tilburg & Thomése, 2010). Het aantal eerstegraads familieleden is minder dan vroeger, en multigenerationele huishoudens van ouderen zijn zeldzaam. Door echtscheiding en daaropvolgende herpartnering is het aantal stieffamilies toegenomen, waarin de rol van familielid minder duidelijk is. De structurele inbedding van persoonlijke relaties is meer veranderbaar geworden. In een gefragmenteerd en minder voorspelbaar sociaal leven neemt de kans op eenzaamheid toe.

Eenzaamheid neemt af

Uit eerder onderzoek blijkt niet dat in de afgelopen decennia verlies is opgetreden in de rela-

tiennetwerken van ouderen (Van Tilburg & Thomése, 2010). Uitgaande van dezelfde ontwikkelingen die hierboven zijn geschetst, kan ook gesteld worden dat beperkende factoren en knellende structuren om goede relatienetwerken te ontwikkelen, zijn verdwenen. Traditionele samenlevingsverbanden beschermen mensen in hun rollen, maar houden ze hierin ook gevangen. In een gefragmenteerd en minder voorspelbaar sociaal leven zijn er juist meer kansen om passende en tevredenstellende relaties te ontwikkelen. Om deze vrijheid te kunnen gebruiken, is het nodig dat mensen toegerust zijn. Het toegenomen opleidingsniveau, de grotere welvaart omdat veel ouderen tegenwoordig ook een pensioen hebben, de grotere mobiliteit en de opmars van informatie- en communicatietechnologie dragen bij aan deze toerusting. De toegenomen levensduur maakt ook dat ouderen langer dan vroeger relaties met leeftijdsgenoten kunnen onderhouden. Het is daarom waarschijnlijk dat de kans op eenzaamheid is afgenomen.

Wat zegt eerder onderzoek?

Engelse onderzoekers (Victor et al., 2002) vonden van 1948 naar 1957 een toename van prevalentie van eenzaamheid, maar daarna – tot 2001 – niet meer. Uit Duits onderzoek (Döring, 1997) bleek een daling van de prevalentie van 1948 tot 1973, daarna was er – tot 1995 – geen verandering. Een Belgische studie (Vanden Boer & Pauwels, 2005) gaf een daling aan tussen 1966 en 2001. Een onderzoek onder Nederlandse mannen (Tijhuis et al., 1999) liet geen verandering tussen 1985 en 1995 zien. Een Amsterdamse vergelijking (Dijkshoorn, Van Dijk & Janssen, 2009) tussen 2000 en 2008 gaf een stijging van eenzaamheid te zien. Er is dus niet een duidelijke, algemene trend van stijging of daling in de periode na de Tweede Wereldoorlog. Bij deze studies waren er overigens verschillende methodische problemen, zoals niet goed vergelijkbare steekproeven, onderlinge afhankelijkheid van veroudering en historische verandering, en een klein aantal meetpunten.

Opzet van de Longitudinal Aging Study Amsterdam

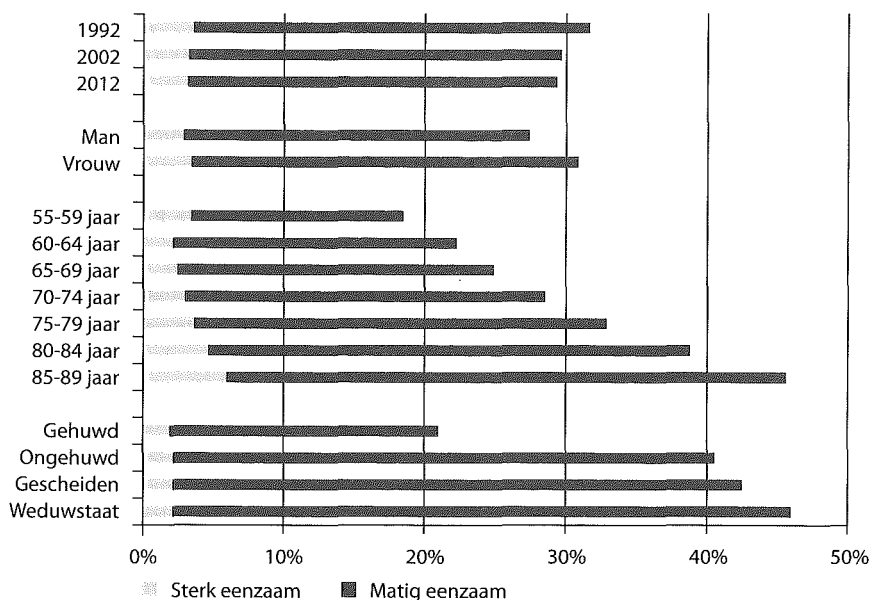
Door de lange looptijd van dit onderzoek (twintig jaar), het ontwerp (steekproeven uit bevolkingsregisters van gemeenten verspreid over Nederland; elke tien jaar aanvulling met jongere geboortecohorten), en het longitudinale karakter (waarnemingen met hetzelfde meetinstrument en gelijke organisatie) is dit onderzoek geschikt om na te gaan of de prevalentie van eenzaamheid onder Nederlandse autochtone ouderen in de laatste twee decennia is veranderd. De opzet van de waarnemingen in het kort: in 1992 zijn ouderen uit de geboortecohorten 1903-1937 ondervraagd, aangevuld in 2002 met geboortecohorten 1938-1947 en in 2012 met geboortecohorten 1948-1957. Vanaf 1992 tot 2013 waren er maximaal acht waarnemingen bij 6209 ondervraagden in de leeftijd van 55 tot en met 89 jaar (19082 observaties).

We onderscheiden ouderen die niet eenzaam zijn van ouderen die matig of sterk eenzaam zijn op basis van de somscore van de elf items van de eenzaamheidsschaal (Van Tilburg & De Jong Gierveld, 1999). Middels een ordinale logistische meerniveau regressieanalyse schatten we effecten van het jaar (specifieker: datum) van het interview, sekse, leeftijd, en burgerlijke staat. Aan het criterium van tolerantie is voldaan. Modellen met tweeweg interacties tussen de vier variabelen en een niet lineair effect van het jaar bleken niet beter passend dan het model met alleen hoofdeffecten, en rapporteren we niet. We wegen de resultaten naar de samenstelling van de Nederlandse bevolking in verschillende jaren, gegeven de verdeling over sekse, leeftijd, en burgerlijke staat.

De uitkomsten

Figuur 1 geeft geschatte individuele kansen om niet, matig, of sterk eenzaam te zijn op basis van een multivariaat model. Alle verschillen zijn statistisch significant. Gemiddeld is 30% eenzaam (27% matig en 3% sterk). Van 1992 tot 2012 daalt de prevalentie met drie procentpunten, van 32% naar 29%.

De schattingen naar sekse, leeftijd en bur-

Figuur 1. Individuele schatting van de individuele kans om matig of sterk eenzaam te zijn, naar jaar van onderzoek, en (in 2012) naar sekse, leeftijd, en burgerlijke staat

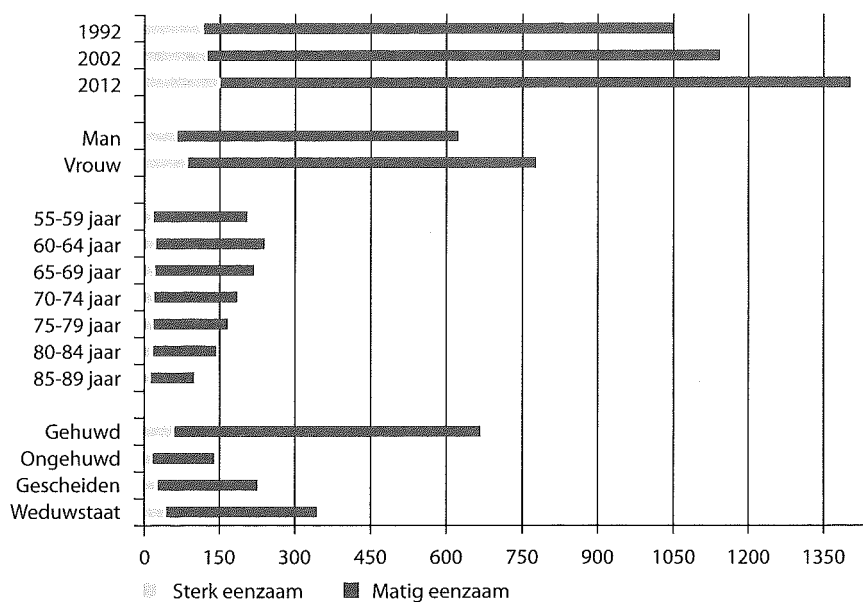
gerlijke staat zijn berekend voor 2012. Het verschil tussen mannen en vrouwen is klein. Vanaf de leeftijd van 55 jaar loopt de kans op eenzaamheid sterk op, van 18% tot 46% bij de 85-plussers. Onder gehuwde ouderen zijn er minder eenzaam dan onder ouderen met een andere burgerlijke staat; de onderlinge verschillen tussen ongehuwde (41%), gescheiden (43%) en verweduwd ouderen (46%) zijn klein. Omdat leeftijd en burgerlijke staat samenhangen, kunnen we de kansen niet zomaar combineren; berekening geeft bijvoorbeeld aan dat onder de oudsten in weduwstaats 49% eenzaam is.

Figuur 2 presenteert de schatting van aantallen eenzamen op basis van populatieomvang en individuele kansen. De bevindingen zijn diametraal ten opzichte van die in Figuur 1. Over een periode van twintig jaar stijgt het aantal matig en eenzamen in de Nederlandse samenleving met respectievelijk 320 en 34 duizend. Dus, terwijl de individuele kans op eenzaamheid daalt, stijgt het aantal eenzamen omdat de oudere bevolking sterk is gegroeid. Het aantal eenzame gehuwden is vrijwel gelijk is aan het aantal eenzame onge-

huwde, gescheiden en verweduwd ouderen samen. De individuele kans op eenzaamheid is voor een gehuwde klein, maar er zijn veel gehuwden in de oudere populatie. Vergelijkbaar zien we dat juist veel jonge ouderen eenzaam zijn, en niet veel oudste ouderen, en dat meer vrouwen dan mannen eenzaam zijn.

Toenemende eenzaamheid, waar of niet waar?

Het antwoord op deze vraag is tweeledig. Relatief gezien, berekend als de individuele kans op eenzaamheid, is er een daling. Mogelijk heeft de Nederlandse samenleving zich in lichte mate ontwikkeld tot één waarbij ouderen beter toegerust zijn om passende en tevredenstellende relaties te ontwikkelen. De daling is echter gering, en 'positieve' en 'negatieve' ontwikkelingen houden elkaar waarschijnlijk min of meer in evenwicht. Dat betekent ook dat er groepen in de bevolking zijn waarbinnen er grote kans op eenzaamheid is, en dat deze groepen mogelijk anders zijn samengesteld dan decennia geleden. Het tweede antwoord is dat absoluut gezien het aantal eenzamen in onze samenleving is toegenomen in de periode tussen 1992 en 2012.

Figuur 2. Schatting van het aantal eenzamen (x 1000) naar jaar van onderzoek, en (in 2012) naar sekse, leeftijd, en burgerlijke staat

Eenzaamheid blijft een probleem in onze samenleving dat grote aantallen mensen raakt.

Literatuur

- Dijkshoorn, H., Dijk, T. K. van, & Janssen, A. P. (2009). *Zo gezond is Amsterdam!: Eindrapport Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering.
- Döring, N. (1997). Einsamkeit in der „Informationsgesellschaft“. *ZUMA-Nachrichten*, 21, 36-52.
- Dykstra, P. A. (2009). Older adult loneliness: Myths and realities. *European Journal of Ageing*, 6, 91-100.
- Thomé, G. C. F., & Bergsma, A. (2008). Van oude mensen en de dingen die nog komen? *Gerón: Tijdschrift over ouder worden en maatschappij*, 3, 60-63.
- Tijhuis, M. A. R., Jong Gierveld, J. de, Feskens, E. J. M., & Kromhout, D. (1999). Changes in and factors related to loneliness in older men: The Zutphen Elderly Study. *Age and Ageing*, 28, 491-495.
- Tilburg, T. G. van, & Jong Gierveld, J. de (1999). Cesuurbepaling van de eenzaamheidsschaal.

Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie, 30, 158-163.

- Tilburg, T. G. van, & Thomé, G. C. F. (2010). Societal dynamics in personal networks. In D. Dannefer & C. R. Phillipson (Eds.), *The Sage handbook of social gerontology* (pp. 215-225). London: Sage.
- Vanden Boer, L., & Pauwels, K. (2005). *Eenzame ouderen: Mythe of realiteit?* Retrieved February 11, 2008 (www.cbgs.be).
- Victor, C. R., Scambler, S. J., Shah, S., Cook, D. G., Harris, T., Rink, E., & De Wilde, S. (2002). Has loneliness amongst older people increased? An investigation into variations between cohorts. *Ageing and Society*, 22, 585-597.

Over de auteur

Theo van Tilburg is hoogleraar Sociologie en Sociale Gerontologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam ([email t.g.van.tilburg@vuu.nl](mailto:t.g.van.tilburg@vuu.nl)). Hij is sinds de start in 1990 verbonden aan de Longitudinal Aging Study Amsterdam, welke grotendeels wordt gefinancierd door het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, directie Langdurige Zorg. NWO financierde de dataverzameling in 2012-2013 (dosiernummer 480-10-014).